ВЕЧА-VIEČA

1920
БЕЛАРУСКАЯ ТЭРЫТОРЫЯ СКЛАДАЕЦЦА
ІЗ БОЛЬШ, ЯК 200 СЛУЧЧЫН.
У ЛІСТАПАДЗЕ 1920 г. ГЭРОЙСКУЮ АБАРОНУ
ПЕРАД БАЛЬШАВІЦКІМ НАСТУПАМ ЗРАБІЛІ
СЛУЧЧАКІ
ПАМЯЦЬ І ПРЫКЛАД ДЛЯ
БЕЛАРУСКАГА НАРОДА.

REMEMBER THOSE WHO IN OCTOBER, 1920
HEROICLY DEFENDED A REGION OF SLUCAK
BEFORE ADVANCING RED HORDS
1971

№ 3 (13)
Год II, 1971 Верасень September Year II, 1971
Беларускі квартальны часапіс Beylorussian Quarterly Magazine

АД РАДАКЦЫІ

Мы часта чуем такія словы, як калябарант, квісьлінг, рэнэгат. Большасьць людзей знаюць, што гэта нешта дрэннае але ня возьмем слоўнік каб знайсьці сапраўдны сэнс гэных слоў:

The American College Dictionary тлумачыць так:

КАЛЯБАРАНТ, калябаранства — рабіць супольна; супрацоўнічыць не па свайму жаданьню. Так як многія Беларусы супрацоўнічаюць сёньня ў БССР альбо падчас нямецкай акупацыі.

КВІСЬЛІНГ — той хто прыносіць шкоду свайму народу. Для прыклада ёсьць сёняшні ўрад БССР, ня трэба мешаць усіх асоб якія працуюць у гэтым урадзе, змушаны выконваць (калябаранты) загады акупанта. Многія быўшыя паліцаі із Беларусаў на службе ў немцаў; НКВДысты із Беларусаў; многія савецкія партызаны із Беларусаў; частка інтэлігенцыі із БССР, як Грамыка (савецкі дыплямат), Прокша-БССРаўскі пісьменьнік; сьвятары і ксяндзы із Беларусаў, якія вельмі аддана служаць для польскай альбо расейскай цэркваў, якія ёсьць варожымі да нашага народа; Эміграцкая Рада БНР за тое што адмовілісь незалежнасьць для Беларускага Народа; БЦР як установа, ня трэба мешаць тых Беларусаў, якія былі калябарантамі; асоба, якая падтрымоўваіц варожыя арганізацыі да свайго народа; Урад БНР ад 1918 г. быў незалежным урадам, пагэтаму гэнае слова, як і падобныя яму словы ня можна ўжываць да дзейнасьці гэтага ўрада.

РЭНЭГАТ, рэнэгацтва — той хто пакідаіць сваю партыю, веру. У нас Беларусаў на эміграцыі можна назваць вуніятаў; пераход да іншых арганізацый.

Большасьць народаў ужываюць гэныя словы так, як падаець слоўнік для амэрыканскіх калэджаў. Перад тым як рабіць вывад, калі ласка, ўдумаўцеся ў сэнс гэных слоў.

RED GUERRILLA WAR IN BYELORUSSIA — GREATLITVA DURING WORLD WAR TWO

Thirty years ago, our country experienced a most bloody, immoral kind of war — the guerrilla type, which was instigated by foreign peoples: Russian Bolshevics, Polish Nationalists, and short lasting and not big in siзe our national patriotic movements.

You have to have a heart like the leaders of the Red guerrillas to provoke the Germans enough to kill and burn a whole village to the ground. Their purpose was to create hatred against the Germans as well as among the Byelorussians themselves, because in many instances, the local civil service and the police force were collaborated with the occupiers. In the spring of 1942, Red partisans mobilized some rural populations. That summer, the Germans responded brutally against those villages and especially toward those families that joined the Red provokers. It did not take long to create disorder, dispair, fear and hatred among the population.

Ruling with guns, Red guerrillas forced the local population to deliver food to them. Panic for hiding goods from Red guerrillas was very great, and the means were sophisticated: boxes containing row food and clothing were hidden in garden cellars, prepared for this purpose; they were buried in the ground and plantd on top were potatoes, cabbage, etc. They were dug deep into the ground under floorboards in the house (houses had no basements). It wasn't unusual, if strangers walked straight into the house from the backyard shouting "there is food to pack my stomach", which was the type of expression that combined the beggar and criminal into one Red partisan. Household animals disappeared very fast, for there was no place to hide them. Robbery was committed steadily by the Red partisans and by special raids by German occupying forces with their collaborators. Taking the last cow from families with five or six children is almost the same as taking the life of a Byelorussian farmer, but for the Red provokers and Black occupiers, it did not mean too much. In two years, there were practically no animals around the house: dogs were shot to death because they warned the population about the movement of Red and Black bands. In many places, cats disappeared because they were used as food by the French soldiers that collaborated with the Germans. Instead of the horses to move farm implements, people used each other to cultivate land.

Red bands terrorized people for such things as marriage in the Church. They first knifed, then killed a twenty-five year old girl for the sin of

going to another village for a meeting with her religious sect. A father was killed in the presence of his children and wife because he was arguing with Red partisans of their wrongdoings. They punished populations because they did not speak the Russian language — as the Radionow Bands did in the Lepel region. Stalin decorated them for these and other wrongdoings. A much worose punishment was for those who collaborated with Germans on the lowest level, or openly condeming the Kremlin way of economl management and their lawlessness. They would tie men against trees, beat them, and cut the skin with knives while they were still alive; their crying and begging for help could be heard three or four miles away. This is the worst of what is left in the memory of the author of this article and I am sure of those who heard them and are still alive. To pierce a knife or weapon through the stomach of a man standing against a wall, in the presence of his family could only be done by a person who has lost his sense for any idea of life.

In 1943, the Kremlin took complete control over the Red partisans by sending out officers of the political police — NKVD. Reorganized Red beasts started spreading their terror against the Germans' stronger holdings and their collaborators. Reality awakened the German command, but it was too late to mend their own wrongdoings, and patching did not help very much.

1943 was a critical year for both the Germans and Russians. There is no doubt that the Red partisans helped to keep the Red line — Leningrad, Moskow, and Stalingrad unbreakable. The Reds' activity forced some part of the population to be practical in fighting for their life. Red partisans helped destroy German forces but they, to a much bigger extent destroyed our country, Byelorussia — Greatlitva.

Survivors after two years of the Reds terrorization of our territory did not see any other thing for themselves than a dead end. Wolves began to attack the people because they could not steal anymore household animals as they did before. No one was attacked by wolves before World War II. Unsalted food, all kinds of infectious and malnutricious deseases, broken spirit and tears accompanying conversation were not unusual during this time.

After the disappearance of the Red infection — partisans, the Byelorussian woods were again filled with those who were afraid to be arrested and persecuted by the Reds. Killing was continuing for many years after the war. Large segments of the Byelorussian population by being separated from their families of whole villages were moved by the Reds to Siberia or other parts of the Red empire. As a result, the population of Byelorussia

up to date is still less than it was before World War II, but the Red empire has increased her population after the second World War.

By committing the greatest crime in history on Byelorussian territory, Moskow and her Byelorussian quislings were trying to explain their deeds as patriotic movements by ,,Byelorussian people" and not as foreign provocations. The Germans and their collaborators were blamed for all material and human losses.

The greedy Red bear in Moskow decorated and gave economical privileges and praises those who helped her to survive. In schools, teachers must indoctrinate children that the Red dirt in the Byelorussian's woods and swamps were doing only good things for them; on the other hand, parents are telling the truth about what really happened thirty years ago to our people. The younger generation in Byelorussia-Greatlitva — knows more about what really happened to our people from their parents than from what they are learning in school just as much of the information the youth of Byelorussian descent in foreign countries comes from their parents. For some reason there is no communiction between the people of the same generation in these two worlds. One of the best reasons is becouse of the securities and assimilation which engulfed our youth in the Free World.

After World War II, there have been countries that are still ruled by Red dragons and are competing among themselves. But together, they have one aim — to conquer the rest of the Free World. As all of us, the Western World is not perfect. It has had a setback because of not having enough mobility to correct its own wrongdoings sooner. By being a democratic world, the Free society is penetrated by the Red infection which is damaging to all humanity.

It seems to me that the young Byelorussians in the Free World have to be more serious about their own future and their obligations to their relatives and our nation who are still in the hands of Red tyrants. There are many ways that you can help: first organize yourselves. Don't help the destructive forces of the Hippies, etc. You don't have to help them just because you are in the same high schools or colleges. Select subjects to study that give you the chance to travel, to meet scientists and other people of Byelorussia. Study the history of Slavs — in this subject, our neighbors are trying to hide information of your people; study diplomacy, which will give you a chance to meet those that help Moskow to suck the blood from our people. There are many ways that you can combine your education for your own material and spiritual rewards, and the greatest reward of all — from the people of Byelorussia-Greatlitva.

It might appear to some of you that the author of this article first scared you and then is asking you for help. Not at all. This article was written sincerely and conscientiously as a suggestion that will help our younger generation to live and cope with this world. The facts mentioned previously about the Red partisans are known to this writer. Your parents and relatives can add many more facts about this terrible mess which was instigated by foreigners. I sincerely hope that you never see such days in your lives. You can help prevent the use of our people for the sick and destructive ideas of the Kremlin parasites.

П. Цэдрык

НАВІНЫ, АГЛЯД ПРЭСЫ — КАМЭНТАРЫ

This past year, many of our youths, mostly girls (and probably the prettiest girls of Byelorussian descent) graduated from the South River, Highland Park and Somerset High Schools. Miss Tamara Woroncew had the highest grades. Most of the girls entered college.

**
*

Mr Anatol Kuczura of Somerset, N.J. received his Ph. D. in Mathematics. Dr. Kuczura will give a lecture in California at an ORSA meeting in October.

**
*

Captain Russell Wojtenko has completed his military service in the United States Army and is now associated in the general practice of law in Trenton, N. J.

**
*

Associate professor at Queens University, John Sadouski published his work "Belorussian Culture in the Sixteenth Century" in Canadian Slavic papers.

**
*

The Committee for the Defense of Belair-Miensk, Inc., is asking once again for the shareholders to sign a list or an individual agreement, if they have not already signed one, for the prosecution of the Board of Directors and their Churches. Five per cent of the shareholders' signatures are required to make the former directors pay legal fees.

**
*

БАЯВАЯ ЎСКАЛОСЬ № 11-12

ПАЛІТЫКА

Палітыка —
шансанетка
бяз ружы-кветкі
ў косах:
пагляд косы,
сэрца Юды;
здрадлівая,
брудная.
Без „яжовых" рукавіцаў
Де яе
ня прыступіцца.
Таму, хто мроіць
захаваць у чысьціне гэны,
лепш падацца
за манастырскія сьцены.

**
*

У кані, штучным,
праехалі праз браму гэрої
І...
разбурылі Трою.

Траянскі конь,
Палітыкаў конь.

**
*

Ягайлы жонка
Сонка
(Па Крашэўскаму,
а па-нашаму Зося)
без разгалосься —
Для Польшчы велічы
і асабістай славы —
Сына-юнака Уладыслава
сватала
за вугорскую каралеву
Барбару,
кабецішчу
бяз соку і жару.

*
**

Вялікі Вітаўт,
прыняўшы крыжацкую веру,
(Каторую ўжо?)
Круціўся вужом.
З мячом тампліераў
Вадзіў крыжацка-літоўскія
легіёны
Супроць ягелёнаў.
Пазьней
пад Грунвальдам
так даў
крыжацкай брацьці —
не пасьпявалі
галовы зьбіраць.

**
*

Ільліч
пад плёмбай,
зь мяшком нямецкіх марак
сьпяшыў у Расею,
каб бомба
ішла ў абдымку
з пажарам.
А сёньня над Райхстагам
шугаюць Леніна сьцягі.

**
*

Вітаўт,
Ленін
Хто?
Калябаранты?
Палітыкі.
А ізраэлі
на амэрыканскіх ,,фантомах"
Хто?
А сыны Сайгона,
што з ,,Вэтконгам" рэжуцца
з ,,янкі" плячо да пляча,
Хто?
Дык навошта
на патрыётаў
усялякія ,,бярлогі" чапляць?
Не, спадар крытык,
зброяносец Мальбрука,
перахрысьціся
і ў браму, манастырскую,
пагрукай . . .

**
*

А нам яшчэ
шмат давядзецца
зьезьдзіць
траянскіх коняў,
пакуль у Беларусь завітае
бел-чырвон-белая
Пагоня.

1971 г. **М. Кавыль**

**
*

Гэты верш ёсьць выдрукаваны ў часапісе ,,Баявая Ўскалось", выдаваны праз літаратурную сустань КВБайцаў. Аўтар верша М. Кавыль пражывае ў Саўт Рывэры, ЗША. Падчас сталінскага тэрору

на Беларусі ў 30 гадох, быў пераселены на ўсходнія землі Беларускіх Северан, якія былі і ёсьць уключаны ў склад РСФСР. Вайна СССР із немцамі далі М. Кавылю магчымасьць паслужыць у прапаганднай машыне Гебельса. Сёньня 60 гадовы чорнарабочы і паэта ёсьць прыхільнікам чорнай БЦР. У сваім вершы „Палітыка" паэта расказаў, як ён яе разумее: „Палітыка-шансанэтка", гэта значыць жанчына якая выступаіць у публічных мейсцах, прыцягваіць увагу сваім адзеньнем, сваімі выкрутасамі ў танцах і г. д., калі-ж гэтая жанчына звычайна адзеніцца то яе зусім непазнаеш. „Палітыка маіць погляд косы, сэрца Юды, здрадлівая, брудная". Як вядома ёсьць палітыка адной дзяржавы да другой; другая палітыка гэта палітыка палітыкаў із свайго народа да свайго народа. Там дзе дзяржаву творыць адна палітычна дасьпелая нацыя, як Данія, Нямеччына урады гэтых дзяражаў служаць больш на карысьць сваіх народаў. Калі нацыя ёсьць палітычна недасьпелай, як мы Беларусы, альбо імпэрыялістычныя як Ветнам, СССР то дэфініцыя палітыкі Кавылём адпаведаіць праўдзе. Частка Беларускай Палітычнай Эміграцыі падтрымоўваіць ідэю незалежнасьці для свайго народа із тае прычыны, што чужы ўрад заўсёды маіць пагляд косы, сэрца Юды, здрадлівы і брудны ў адносінах да нас. Калі-ж палітыкі да свайго народа іграюць, як шансанэткі із паглядам косым, сэрцам юды, здрадлівыя і брудныя то посьпех будзіць такі, як у БЦРаўцаў і БНРаўцаў, калябаранцтва стала неабходнасьцю хоцьяны, як тыя шансанэткі знайшлі ўсяму адказ „каб ня мы то і гэтага-б ня было". Аплявухай ёсьць тое, што для Кавыля гэта ёсьць нормай. Вось, як ён радзіць:

„Таму, хто мроіць
захаваць у чысьціне гэны,
лепш падацца
за манастырскія сьцены

Далей ён пералічваіць, як у кані штучным разбурылі Трою, што Ягайлава жонка Сонька а па нашаму Зося жыла для палітыкі; як Вялікі Вітаўт круціўся вужом а Ленін зь мяшком нямецкіх марак сыпяшыў у Расею ды потым бальшавіцкія сьцягі шугалі над Райхстагам. Самае асноўнае Кавыль хочыць прыпомніць калябарантаў із бярлогі, як палітыкаў" ды каб ніхто іх не чапаў.

Вітаўт,
Ленін
Хто?
Калябаранты?
Палітыкі.

А Ізраэлі
на амэрыканскіх „фантомах"
Хто?
А сыны Сайгона?...
Дык навошта
на патрыётаў
усялякія „бярлогі" чапляць

Як мог Кавыль параўноўваць калябаранцкіх БЦРаўцаў да маральна і матарыяльна арганізаваных Ізраэляў; што за падабенства можа быць паміж імпэрыялістычным Ветнамам дый антыімпэрыялістычным Беларускім Рухам? Палітыкі із бярлогі выканалі роль ваякаў у траянскім кані — БЦР для немцаў дый перайшлі на палітычнае сьвінства, якое разганяіць Беларускую Палітычную Эміграцыю.

Будзем рабіць усё магчымае а не грукаць у манастырскую браму, каб Беларускі Народ вяла палітыка із паглядам простым, чалавечым сэрцам а вы go to the hell!

Паэта зьмешаў супроцьлеглыя палітычныя факты, што звычайна ёсьць добрай стравай для палемікі. Паэта можыць гуляць словамі але ёсьць дрэны палітык!

А. Дрыгвіч, Баявая Ускалось № 11-22

МОТТО

Ад. ўспамінаў, сэрца стыне...
Якіх ня зносілі нягод!!!
Палілі Немцы у Хатынях,
Стралялі Рускія ў Катынах...
Ўсе мардавалі наш народ.
Мільёны зьнікла людзкіх душаў
Вось „вызваленьня" рэзультат.
Хто больш з іх зьнішчыў Беларусаў:
Чужак-фашыст, ці Рускі „брат"?

БЕЛАРУС № 169 ДОНАС!

БЕЛАРУС № 169 ДАНОС

„Проста ня верыцца, каб Прэзыдыюм Зьезду... пад „кананічным кіраўніцтвам" а. протапрасьвіцера Мікалая Лапіцкага, адкрыта лгаў Патрыярху Атэнагору, што БАПЦ і ейны Япіскапат

„знаходзяцца у сфэры ўплываў беларускіх вуніятаў, каталікоў і Ватыкану”.

„Ён дзеіць па лініі расейскае палітыкі (белых і камуністых). Хай ня стане БАПЦ тады а. Лапіцкі пяройдзе сам дый іншых пацягне ў расейскую царкву”.

Калі . . . а. Лапіцкі запраўды мае страх перад вуніятамі й рымакаталікамі, ён зьвярнуў-бы сваё астрыё супроць вуніятаў ў Лёндане й Чыкага”.

„. . . Канстантынопальскі патрыярх ня дасьць свайго бағаславенства на хіратонію беларускага япіскапа падобна як і Ватыкан не згадзіўся на беларускага біскупа лацінскага абраду”.

ГРЫБОК

Называць тое што абʼяўляецца публічна, дыскутуецца публічна ня ёсьць данос. Ніжэй падаем прыклады даносаў.

Некалькі год таму назад, Беларусы Квібэку, Канада запрасілі Япіскапа Уладзімера (Фінькоўскі) із Францыі каб арганізаваць царкву; такія як Грыбок зрабілі данос да амэрыканскага консула, які затрымаў усю справу на даўжэйшы час. Людзі разгубіліся, ахаладзелі дый пайшлі да чужынцаў. Гэта быў клясычны данос, аб чым консул паведаміў. Колькі нэрваў спорцілі адзін другому даносамі „патрыёты” ў 1950 г., калі пачалася эміграцыя ДП із Нямеччыны ў іншыя краіны? Пісаць лісты да бальшавікоў ад імя чалавека із якім не падзяляіце сваіх поглядаў на эміграцыі, із той мэтай, што некалі яго радам будзіць доступ да бальшавіцкіх архіваў а потым публічна можна будзіць памсьціцца над сваім палітычным спаборнікам ёсьць правакацыйны данос. На эміграцыі прыхільнікі групавога патрыятызма вельмі праславіліся даносамі. Ужо даўжэйшы час напрашваецца навуковая праца: „Партыйная Царква, Мараль і Палітыка”. Народная пагаворка кажыць: „Рыба пачынаіць гніць із галавы”.

Мы на эміграцыі маглі многа як падзяліцца, але Хрыстову Царкву не павінны былі дзяліць на БНРаўскую і БЦРаўскую, а тым больш із царквы не павінны выходзіць амаральныя ўчынкі. Ці гэта Беларуская Аўтакефальная ці пад юрысдыкцыяй Канстантынопальскага Патрыярха, для Беларусаў павінна была быць адна Праваслаўная Царква: кіраваная народам, для народа а не для груповак.

Із зьместу пісаніны Грыбка бачна, што ён ёсьць палітык дый

належыць да атраўляючай клясы грыбоў. Навошта а. Лапіцкаму прыпісваць такую безвартасную, прапагандную дзейнасьць: ён спачатку ліквідуець БАПЦ а потым завядзець усіх Беларусаў да расейцаў. Выгледаіць, што на эміграцыі БАПЦ згуртавала ўсіх Беларусаў, кроме а. Лапіцкага. Беларусаў непатрэбна заводзіць да расейцаў, большасьць із іх даўно належыць там. Праблема ёсьць, як выцягнуць Беларусаў ад расейцаў. Палітычная групоўка а. Лапіцкага, як і грыбка выбралі калябаранства, як спосаб прыйсьці да ўлады на Беларусі, пагэтаму вы робіце адно і тое самое: г. зн. захаваць свае групкі ды падлізацца да новых гаспадароў. Арганізаваўшы праз чужынцаў партыйную аўтакефалію, вы палітычны Грыбок, не разьвязалі праблему праваслаўных Беларусаў а больш запуталі, путаіць ня горш за вас грыбок зпад юрысдыкцыі Канстантынопальскага Патрыярха а. Лапіцкі. Сёньня для а. Лапіцкага япіскап не праблема, як знайсьці япіскапа які-б ахоўваў ад распаду групавое карыта із свастыкамі, вось гэта сапраўды праблема. Гэтаму найлепш сьветчыць тое, што ўсё за што быў крытыкаваны япіскап Васіль, а. Лапіцкі цяпер практыкуець сам. Некананічную БЦР у палітычным сэнсе ён робіць кананічнаю, а што за людзі становяцца сьвятарамі ў яго царкве?

Грыбок і а. Лапіцкі забыліся, што дзяліць адзіны Беларускі народ ёсьць грэх. Вам трэба памятаць, што беспартыйных Беларусаў ёсьць больш. Вам трэба памятаць, што царква вельмі хутка губляець аўтарытэт. Рэлігійна адданыя Беларусы шукаюць прытулак для душы ў Баптызьме і г. д. Навука зрабіла вельмі многа Беларусаў абыякавымі да рэлігіі, пагэтаму высьвечваючы новага сьвятара трэба бачыць наперад больш чым інтарэс гропавога карытца. Навучоныя людзі прадбачуць у недалёкім будучым вялікія зьмены ў духоўным і матар'яльным жыцьці. Будуць духоўныя лідары іншых народаў мець уплыў на наш народ ці мы самы пракладом сабе шлях. Вось гэта тэмы для духоўных айцоў-патрыётаў. Групавыя карытцы із іх групавымі цэрквамі ўзгадавалі многа палітычных прастытутак, зьвякаў а не людзей-прарокаў із вялікімі ідэямі. Як цяжка дапасавацца навічку да нормаў маралі партыйных цэркваў запытайцеся тых Беларусаў у Саўт Рывары якія прыехалі із Паўдзённай Амэрыкі, дый нейкі час належылі да Беларускай Грэка-Праваслаўнай Царквы імя Сьвятой Еўфрасыньні Полацкай у Саўт Рывары, не знаем дакладна, але калі застаўся хто прыхажанінам далей, то будзіць адзін ці два чалавекі.

Пра вуніяцкую дзейнасьць у БАПЦ пачалі бамбіць самы-ж аўтакефалісты а не а. Лапіцкі. Айцец Лапіцкі так як і япіскап

Васіль былі прыхільнымі да езуіта із Бэльгіі. Астроўскі, а. Лапіцкі зналі із самага пачатку на эміграцыі на чыей службе быў Абрамчык. Замест сказаць праўду яны паднялі крыкі аб нейкіх небясьпечных крывічох дый гэтым самым дапамаглі захаваць тое што сёньня пачалі бачыць амаль усе — для якой мэты будавалі БАПЦ палітыканы эміграцкай Рады БНР.

БЕЛАРУС № 170. Газэта падаець, што на старшыню Эміграцкай Рады БНР быў абраны др. Вінцэнт Жук-Грышкевіч, каталік; яго першы заступнік др. Барыс Рагуля, вядомы любэнскі завадатай. Прозьвішчы іншых заступнікаў чамусьці схаваны, неапублікаваны прозьвішчы новых радных, нічагусенькі ня ўспомнена колькі радных пакінула раду, адным із якіх быў праўдападобна радактар газэты „Беларус" др. Станіслаў Станкевіч.

Выбары былі праведзены ў партыйна-дыктатарскі спосаб. Усё гэта названа выбарамі да „Ураду Беларускай Народнай Рэспублікі". Бедны народ, які зьдзек і зьневага над табой!!!

З ЛІСТОЎ У РЭДАКЦЫЮ

ЗА РОДНУЮ МОВУ Й ПРАЎДЗІВЫ НАЗОЎ

(Адказ на ліст В. Качанскага)

Адказую на тыя месцы лісту В. Качанскага, выдрукаванага ў нумару 2(12) „Веча", у каторых мова праз назоў народу нашага й мову ягоную.

Сп. Качанскі кажа: „Цяпер ёсьць Беларусь і Літва,... але дзе ж тая адна „Вялікалітва-Беларусь". Калі пішам пераз злучок два назовы таго самага краю або народу, то гэта ня знача, што яны складаюць адзін назоў, але што той самы край завуць, — не канечне таго самага часу або тыя самыя людзі, — адным і другім назовам, асобна кажным. Як прыклад такога ўжываньня можна прывесьці „Історію України-Руси" проф. М. Грушэўскага або працу М. Косіч: "Литвины-Белорусы Черниговской губ." Ня веру, каб сп. Качанскі гэтага не разумеў; відаць, піша так, бо хоча, каб іншыя не разумелі.

„Цяпер ёсьць, — кажа Качанскі, — Беларусь і Літва, паасобку, самастойныя нібы нацыянальныя рэспублікі, але пад бальшавіцка-камуністычным ботам". Дыкжэ яны толькі быццам (у К. „нібы") самастойныя, бо пад расійска-камуністычным ботам. Здавалася б, што, пішучы праз назоў „Літва", нельга ня прыпомнець сабе, што

й наша Бацькаўшчына перастала (не адразу) звацца Літвою, затым што была захоплена Масквою. Сп. Качанскаму гэта ўдум ня прышло, ці мо' прышло, але ён гэтага не адцеміў.

Увесь час свайго задзіночанага гаспадарства, Вялікага Княства Літоўскага, народ наш зваў сябе Літвою, Ліцьвінамі, а край свой — таксама Літвою. Так звалі народ і край наш і ўсі чужнікі улучна з найбліжшымі суседзьмі нашымі — Жмудзьдзю, Украінаю, Польшчаю, Масквою. А як Масква-Расія заглабала наша гаспадарства, то зямлю ягоную пачала, з мэтамі русыфікачнымі, звацць „Белорусью", „Белой Русью", „Западным краем", „Северо-западным краем", а народ „белоруссами" або „русскими Северо-Западного края". Захапіўшы 1772 г. землі гаспадарства вялікалітоўскага, на ўсход ад Дзьвіны, Друці й Дняпра ляжачыя, Расійцы назвалі іх губэрнямі (Пскоўскую а Магілеўскую) „белорусскими". А Меншчына, Віленшчына а Горадзеншчына ізь Беласточчынаю і ўрадова заставаліся із сваім назовам „литовские" да 1840 г.

За ўрадам а адміністрацаю йшло й грамадзтва расійскае ,але ня так борзда. За паўстаньне ў нашай Бацькаўшчыне 1831 г., Пушкін, адказуючы на абурэньне заходняга сьвету, пісаў у вершу „Клеветникам России": „Что возмутило вас, народные витии? Волнение Литвы? Оставьте! Это спор Славян между собой". Ня Жмудзь, неславянскую, але наш народ зваў ён Літвою. На'т Мураўёў вешаньнік 1863-64 гг., прынамся прыватна, зваў нас таксама Літвою. Маскоўскаму мітрапаліту ён пісаў: „Я отдаю себя и порученное мне дело умиротворения **Литовского** края Вашему Архипастырскому благословению". Жмудзь жа Мураўёў ня зваў Літвою, але яе лацінскім назовам „Самогития". На іншым месцу ён пісаў, што ў Пецярбурзе „боялись уже не за Литву, а за Петербург" і што „Ковенский ген.-губернатор до января 1863 г. заверял, что в **Самогитии** все спокойно".

Шэсьць із палавіцаю стагодзьдзяў у сябе й вонках, у вусім сьвеце народ наш і край былі ведамы як Літва. І цяпер у літаратуры й у падручніках эўропскае й сьветнае гісторыі ўсё, што дзеялася калісь у нас, завуць літоўскім. Значыцца, не завучыся Літвою, мы выкасоўуем із гісторыі свайго народу 6 з палавіцаю стагодзьдзяў. На'т болей, бо калі ад трынанцатага да канца асьмінанцатага стагодзьдзя мы былі народам без свайго гаспадарства, то хто павера, што і ўперад, яшчэ да гаспадарстваваго задзіночаньня, у нас былі асобныя незалежныя гаспадарствы. Значыцца, будзе такі пагляд у чужых і на'т у вялікай меры ў самых Вялікаліцьвіноў, што ўвесь час мы былі народам недалужным, няздоль-

ным стварыць свайго гаспадарства. Будзе так, што толькі бальшавікі прынесьлі нам наша гаспадарства ў хорме радзкае (савецкае) соцалістычнае рэспублікі. Гэта й цьвердзе Масква й ейная чарнасоценна-камуністычная партыя, выхваляючы прынесеную нам ня-

Толькі зьвярненьням сабе нашага праўдзівага назову „Літва", пакуль што ў хорме „Вялікалітва", можам адхінуць такі крыўдны й шкодны пагляд.

Із собскага даведаньня й дазнаньня ведаю, якое вялікае значаньне мае праўдзівы назоў. У 1905-1909 гг. я вучыўся ў месцкай школе ў Ашмяне. Ня памятую, ці вучыліся мы, ці толькі чыталі гісторыю Літвы, напісаную парасійску Турцэвічам. Мы ўсі ёю захапляліся, але ня дзеяла яна на нас усьведамляюча, бо мы, як і аўтар, тарнавалі яе не да свайго, але да чужога народу. Затым, 1909 г., зь пятнанцацёх Вялікаліцьвіноў (засталыя былі Жыды), што скончылі школу гэтую, толькі адзін быў нацанальна сьведамы. Былі б напэўна ўсі ўсьведаміўшыся, калі б зваліся сваім праўдзівым назовам — „ліцьвінамі", бо ведалі б што гісторыя Літвы — ё гісторыяй народу іхнага.

Качанскі кажа праз назоў „Вялікалітва" й пэўне ж „Літва": „Гэта вельмі старадаўняе!" Гэтым ён хоча сказаць, што цяпер ніхто з нашых людзёў гэтым назовам сябе не завець. Тое самае пішуць у „Голасе радзімы", часапісе, што выдаець НКВД (ці як там цяпер завецца палітычная паліца) дзеля спадману эміграцыі ў свае капцюры й заразом дзеля русыфікацыі мовы іхнае. У вадным нумару „Голасу радзімы" пісалі, што Я. Станкевіч, капаючыся ў кнігах, вышукуе назоў „Вялікаліцьвіны" ці „Ліцьвіны". „Ідзіце папытайцеся хто яны, і вам скажуць, што яны Беларусы". А ў № 31 зь ліпня 1968 пішуць праз тых жа эмігрантаў, што зычаць зьвярненьня свайму народу яго назову: „Барані Божа, каб яны назвалі беларуса беларусам! Не беларусы, а літвіны". Як бачым у Качанскага супоўная згоднасьць із „Голасам радзімы". Ня знача гэта, каб Качанскі быў пад уплывам „Гол. радзімы", але тым больш паказальна, што адна й тая самая тэндэнца. Абодва, адылі, кажуць няпраўду, бо ё яшчэ колькі мілёнаў Вялікаліцьвіноў, што захавалі свой нацанальны назоў „Літва". Гэта Вялікаліцьвіны Чарнегаўшчыны й Вялікаліцьвіны Калуска-Арлоўскага Палесься (гэтых завуць яшчэ Палехамі). Гэты ж назоў захаваўся на некаторых часьцях Палесься паўднявога, таго, што на захад ад Дняпра.

Сёлета ўлетку лучыла імне сустрэцца з нашымі братамі з Чарнегаўшчыны. Пачуўшы маю гаворку, яны казалі: „А, дык вы Ліцьвін, мы чуем, што гукаеце палітоўску. Мы Ліцьвіны з Чарне-

гаўшчыны, і ў нас таксама мова літоўская". Некаторыя з нашых людзёў таксама стрэліся сёлета зь іншым (зь іншымі?) Чарнегаўцам; ён сказаў: „Як мы, так і вы гаворыце палітоўску". Ведаю гэта ад сп. М. Сенькі.

У расійска-радзкай (савецкай) „Краткой ґеоґрафической энциклопедии", Масква 1966 г., у часьці, прызначанай Вялікаліцьвіном („Белоруссам"), на бач. 213 кажацца: „Імеются этнографические группы белоруссов — пинчуки, полешуки, литвины, отличающиеся некоторыми особенностями быта". Тут толькі недакладнасьць што да „быта": ня бытам Чарнегаўцы й іншыя Вялікаліцьвіны, захавалыя своой назоў, розьняцца ад іншых Вялікаліцьвіноў-Беларусаў, але тым, што захавалі свой праўдзівы нацанальны назоў. Але хорма „Литвины" сусім правільная: увесь час так нас звалі Маскоўцы. І толькі як пачалі гэты назоў тарнаваць да Жмудзі, дык ужылі хормы накшай — „Литовцы".

Качанскі, як відаць, войстры праціўнік назову „Літва", як і яго хормы „Вялікалітва", дарма што ўсё прамаўляе за канечнаю патрэбаю яго аднаўленьня; і яно нямінуча станецца.

Праціўнікаў назову „Літва", „Вялікалітва" можна падзяліць на дзьве часьці. Адныя ў нашым адраджэнскім руху застаўшыся ззаду ад іншых; як засталыя ў іншых справах, яны застаўшыся і ў ваднаўленьню нацанальнага назову. Яны нашы бедныя браты, імі мы мусім заапекавацца; шмат хто з нас, цяпер сьведамых і дзейных Вялікаліцьвіноў-Беларусаў, уперад быў такім, як яны. Другія — сьведамыя праціўнікі гэтага назову, затым што ён шкодны чарнасоценнай Маскве. Яны — янычары маскоўскія. Хоця-няхоця, сьведама ці нясьведама яны супрацуюць у гэтай справе з маскоўскаю манархістычнаю чорнаю сотняю й з такою ж камуністычнаю. Яны пакрыюцца ганьбаю.

Прыхільнікаў назову „Літва" болей, чымся можа здавацца. Да іх належаць усі тыя, незасталыя ззаду ў руху, каторыя, з розных прычын, маўчаць. Але ня ўсі могуць вытрываць, на'т будучы ў найгоршых умовах, каб ня выгукнуць за аднаўленьня нашага назову. Гэта адбілася і ў друку „Беларускае радзкае рэспублікі". Прывяду прыклад гэтага (правячы мову, каторая ў БССР благая, хоць, праўда, ё ступені яе: у вадных надта благая, у другіх такаясякая, на'т бліжшая да нормальнае, чымся да нягоднае).

„Пра назоў „Беларусь"

„Гісторыя беларускага народу ладне старшая за яго назоў. Тэрмін ‚Беларусь' у яго сучасным этноґрафічным, ґеоґрафічным

і гаспадарствава — („дзяржаўна" —) палітычным значаньню пачаў ужывацца прыраўнальна нядаўна.

„У XI-XIII стагодзьдзях насельніцтва цяперашняе Беларусі звалася подле галоўнага места тае або іншае зямлі-гаспадарства („дзяржавы"). І затым усё насельніцтва дзялілася на Палачанаў... Тураўцаў і г. д. Кажная такая зямля мела гаспадарствавы („дзяржаўны") сувэрэнітэт ня толькі ў нутраных справах, але і ў навонных дачыненьнях, зн. была самастойным гаспадарствам.

„Па злучэньню ўсіх беларускіх земляў у складзе Вялікага Княства Літоўскага насельніцтва Беларусі, апрача мясцовых найменьняў, звалі Ліцьвінамі, а беларускую зямлю — Літвою.

„Гэтае найменьне ўжывалася як унутры гаспадарства, так і ў межнародных змовах.

„Літвою ў XVI-XVII стг. звалі Беларусь і самі Беларусы. Гэтак, Сымон Будны ў сваіх творах неаднаўчы ўжываў такія выразы: ,пісана ў Лоску, у Літве', ,у нас у Літве, у Еўю'. Апанас Піліповіч у сваім палемічным твору ,Дыярыуш' пісаў: ,З Літвы, з манастыра Купяціцкага, міля ад Пінска лежачага'.

„Літвою звалі Беларусь і ў Маскоўскім гаспадарстве. Прыкладам, у наказе цару Йвану IV аб прыезьдзе купцоў зь Беларусі казалася, што прыехалі, ,из Литовской земли из города Кричева торговые люди'. У іншых дакумэнтах ёсьць такія запісы: ,Васька Рубцов ездил в Литовские городы в Витебск торговать...'

„У ўрадовых дакумэнтах XVI-XVIII стг., апрача ,Літвы', да ўсяе тэрыторы Беларусі іншага найменьня наагул не існавала, і ўвесь народ звалі Літвою. У нашай жа гістарычнай літаратуры дагэтуль ігнаруюць гэтае найменьне народу, якое ён насіў больш чымся 500 год... Падзел найменьняў беларускага народу ўзьнік затым, што польскія й расейскія буржуазныя гісторыкі, якія ў мінуласьці пісалі нам нашу гісторыю, не прызнавалі існаваньне беларускае народнасьці й нацыі (прызнавалі, але іх хавалі Я. С.), і адныя бачылі на гэтай зямлі толькі ,польска-літоўскую шляхту', а другія — ,заходнярускі народ'.

„Такая блытаніна ў тэрмінолёгіі вядзе да скажэньня ўсяго гістарычнага працэсу разьвіцьця беларускага народу, да замоўчаваньня яго багатае гісторыі. Затым цяпер насьпела неабходнасьць удакладніць нашую гістарычную тэрміналёгію й адкінуць некаторыя застарэлыя трафарэты й схемы.

„Ведама таксама, што навет у другой палавіцы XIX стагодзьдзя пад найменьням ,Літва' разумелі... землі, якія ўходзілі ў склад былога Вялікага Княства Літоўскага"'.

Пра назоў ‚Беларусь' („Полымя" № 1, 1968 г.)

Калі неаднаўчы былі спробы аднавіць назоў „Крывічы", каторы ў дванаццатым стагодзьдзю быў агульна-нацанальным, то прынцып быў той самы — аднаўленьне свайго праўдзівага назову. Хацелі аднавіць назоў „Крывічы", а ня „Літва", бо гэтаму перакажала тое, што Жмудзь, прыняўшы станаўко падсуваны ёй Масквою гэты назоў, за 20 год свайго незалежнага быцьця, пашырыла яго як свой у сьвеце; зн., затым ня прымалі назову „Літва", каб замест нашага народу не разумелі Жмудзі. Цяпер мы здагадаліся, што можна, пакуль гэта патрэбна, ужываць гэтага назову ў хорме „Вялікалітва", не мяняючы і ў чужых мовах яго часьці „Літва"; а значаньне „Вялікаліцьвін" і прыметнік „вялікалітоўскі" даваць так, як гэта вымагаецца ў чужых мовах ад слова „Літва". Прыкладам у мове ангельскай будзе гэтак: Вялікалітва — Greatlitva, Вялікаліцьвін — Greatlitvan, вялікалітоўскі — Greatlitvan. Там, ідзе й гэтага недаволі, у дужках дадаваць Bielarus', Bielarus (але не Byelorussia, Byelorussian, бо гэтае хормы — „Беларасія", „беларасійскі" — мы ніколі ня ўжывалі навет прыняўшы ўрынены нам назоў „белорусы").

А як прыйдзе час, што назоў „Літва" ня будзе нас мяшаць із Жмудзьдзю, або такое мяшаньне ня будзе нам шкодзіць, бо ня нас будуць мець за Жмудзь, але Жмудзь за нас, тады будзем ужываць свайго назову ў хорме „Літва". Але й „Вялікалітва" — назоў харошы сваёю хормаю.

Мы не аднаўляем назову „Вялікалітва", бо ён (у хорме „Літва") існуе ў ладнай часьці народу нашага дагэтуль, але толькі аднаўляем яго агульную пашыранасьць, агульнае ўжываньне.

Ведаем, што мы, эміґраца, ня можам здойсьніць такога аднаўленьня, але прыгатуем ґрунт да гэтага й пакажам, што, апрача ўрыненага нам назову, каторы пярэча нашай апрычонасьці, маем назоў, што сьцьвярджае нашу апрычонасьць.

Ё й другі бок шкоднасьці назову „беларусы, беларускі" — пад імі звычайна разумеюць на чужыне ня нас, а Расійцаў і ўсё расійскае.

„А вось, што да мовы „Веча", то тут справа — даруйце — дрэнь!" кажа Качанскі. Прачытаўшы гэта, імне ўспомнелася маё маленства, калі я вучыўся ў царкоўна-прыходзкай школе ў Барунах, Ашмянск. пав. Там за кажнае „простае" слова, на лекцы сказанае, вучыцель крычэў: „Дрянь!", „балбес!", „олух Царя небесного!" (ня ўсе за адзін раз). Нярэдка разам із гэтым быў выцень

па відзе. У школах народных было лепей, але ня ўсюдых, у некаторых на'т горай. Адну з такіх школ апісаў М. Гарэцкі ў павесьці „Ціхія песьні”, у Менску, 1926.

Качанскі ня любе гэткіх слоў: місьцюк (у яго абмыльна: місюк), надабе, сыбота, цямка. Затым іх гэтта разгледжу.

місьцюк — злостный, злонамеренный вредитель. Маркоўцы Вялейск. пав. Што табе, дудар, прысьпела шчыру песьню завадзіць? Ці то лёгкае, брат, дзела нашу брацьцю пабудзіць? Крыкнуць на цябе паноўе, што ты шкоднік і місьцюк. Васілеўскі („Полымя”, 1929, № 6, б. 184). Ціж ня добрае гэта слова? Яно лепшае за рас. „злонамеренный вредитель”, бо ў гэтым два словы да выказаньня аднаго пайма, ды „вредитель” — макядонскае (ц. сл.). Што сп. Качанскі суле замест „місьцюк”?

надабе — таго значаньня, што „трэба”. „Надабе” ладне пашырыўшыся, меж іншага ў Дзісеншчыне, а што ня ўсюдых, дык і „трэба” таксама ня ўсюдых ужываюць, ды яно ж — полёнізма.

сыбота, запісана ў Лідзкім а Рэчыцкім пав., ё ў слоўніку Янкоўскага, часьць I. Досыць часта сустракаецца. Прыклады: Наступное сыботы ўсі бачылі, як у сельрадзе да познае ночы гарэў агонь („Бацькаўшчына”, № 36-37/115-116.) Із сыботы на нядзелю дакацілася далёкая страляніна. Дудзіцкі (Тм. № 49-50/435-436). Ё й м. Сыботнікі ў Лідзкім пав. Замест „сыбота” сустракаецца й „субота”, але чаму канечне гэтая хорма мае быць ужывана? Ці затым, што гэтак і парасійску („суббота”)?

цямка — 1. помниться. Нсл. (слоўнік Насовічаў) 694 I recollect. Цямка імне, як ён гэта казаў. Нсл.

2. заметно. sensibly. Пр. цямкі 4. В. ст. цямчэй. Сюды цямчэй ісьці. Нсл. 695.

3. ловко, удачно (метко С.). Нсл. 694. skilfully, successfully. Цямка хапіла стрэльба: тры вуткі забіла. Нсл.

цямкі (цямкі Пц.) — **1.** понятливый. Ксл. Які цямкі — раз паглядзеў і ўжо наўчыўся. Падданы Сян. (Ксл.). Ты, відаць, хлапчына цямкі. Сымон Музыка, 182.

2. сообразительный. Шсл. combining. Цямкі ён хлапец: адразу ськеміў. Ст. Цямкі хлапец! Зараз сьцяміць, што яму пакажаш. Нсл. 694.

3. (цямкі) приметливый (наблюдательный, способный наблюдать, запоминать С.). Нк.: Очерки, № 454), внимательно присматривающийся, подмечающий что-л.; владеющий верным зрением. Тм., № 91.

4. заметный visible, perceptible. Цямкая гэта сьцюгавінка. Пц.

5. памятливый. Нсл. 694. having a good memory. Цямкі ты на ліха. Нсл.

6. памятный. Нсл. 694. memorable. Цямкая справа. Нсл. Гэта ноч будзе цямкая нам. Тм. **Цямшы,** в. ст. (да цямкі 1, 2). **1.** Ты цямшы за мяне. **2.** более заметный. Пойдзем валей цямшаю дарогаю. Нсл.

цямкі-мок, мн. л. — глазомер. Нк.: Очерки, № 219. measuring with the eye. **На цямкі** — на глазомер. Нк.: Очерки, № 454. by sight. Браць або йсьці нацямкі — делать наугад, напролом, идти напрямик. Тм. № 91. Паехаў на цямкі. Нсл. 687.

Ё множасьць іншых слоў ад гэтага караня. Толькі вылічу іх: цямісты, цяміць (і ўтвораныя ад гэтага з прыросткамі), цяміцца (таксама з прыросткамі), цямцецца, цямкасьць, цямлівы, -васьць, цямскі. Ціж ільга ня лічыцца з усімі імі?

У дзяцінай чытанцы было паведаньне „цямлівасьць мурашак".

Дзеля добрае мовы Качанскі радзе „чытаць і перачытваць творы Купалы, Коласа, Багдановіча, Багушэвіча і шмат іншых..." Чаму ж гэта добра, бо мова нашае эміґрацыі горшая за мову "нашаніўскіх" пісьменьнікаў і тых, што друкаваліся да 30-ых год у БССР. На першым месцу дзеля мовы надабе паставіць Максіма Гарэцкага, ён, казаў той, знаў духа мовы, вызукаў яе, чаго не рабілі іншыя; ён жа выдаў 3 слоўнікі. Зь пісьменьнікаў 20-тых год канечне надабе менаваць Касянка (мянушка Зарэцкі) побач із Гарэцкім, адлі Лынькова, Куляшова, Калюгу. Але пры чым тут Багдановіч? Ён адзін із найлепшых поэтаў, але мова ягоная благая, прыкладам, у найлепшым вершу ягоным ды малым „Пагоні" аж дванаццаць моўных абмылаў. Змалку ён жыў на эміґрацыі, у Маскоўшчыне і мовы роднае навучыўся з фольклёрных друкаў вялікалітоўскіх і часткава зь нячысьленых тады яшчэ выданьняў новае літаратуры. На гэта вымагалася шмат часу, каторага маў надта мала, бо маладым маладзёнам забраў яго Спадар Бог із гэтага сьвету.

К. чамусьці не мянуе слоўнікаў, няго ж мае іх за непатрэбныя?

Калі б мова твораў менаваных аўтараў была запраўды добрая ў даных умовах, то ўсё ж такі яе мала дзеля выпрацоўваньня мовы літаратурнае; ня толькі затым, што літаратурная творчасьць 20-тых год была спынена ў БССР грубою сілаю маскоўскаю, творы іхныя забаронены, а тварыцелі, з выняткам пары адзінак, фізычна зьнішчаны; але таксама й затым, што на пачатку 30-тых год Масква сілком урынула сваю русьфікачную „рэформу" практычнае граматыкі вялікалітоўскае, адлі й такі ж слоўнік. Дый наагул

літаратуры аднаго пакаленьня недаволі да выробленьня мовы літаратурнае. Літаратура іншых народаў, вольных, тварылася даўжэйшы час пры ўчасьцю літаратараў, публіцыстых і мавазедаў. Што ж датыкаецца народаў, як наш, чэскі, жмудзкі, украінскі і іншыя падобныя, каторыя былі або й цяпер ё апынуўшыся ў няволі, і каторых затым мова падпала пад чужы ўплыў, то ўчасьце мававедаў канечнае дзеля выробленьня мовы літаратурнае; бо нельга браць проста мову народную, якою яна ё ўсюдых, але надабе яе вызукаць, адрозьнюючы сваё ад чужога наноснага. Гэта добра зразумелі нашы дзеяньнікі, што працавалі роднаю моваю й над ёю ў 20-тых гадох у БССР. Тады арганізатар вялікалітоўскае слоўнікавае працы, С. Некрашэвіч, у сваім арт. „Да пытаньня аб укладаньню слоўніка жывое мовы беларускае" меж іншага пісаў:

„Асаблівасьці дарог беларускага культурнага развою ня могуць не адбіцца на беларускім слоўніку. У тым часе, скажам, як у Расіі кажнае слова, што там чуваць ад расійскага чалавека, можа быць занесена, як расійскае, у слоўнік, — у нас так рабіць ані ня можна: у нас кажнае слова, якое чуем у Беларусі і навет ад Беларуса, трэба цанаваць крытычна, трэба глядзець, ці няма там расійскага або польскага ўплыву, ці ня русыцызм або полёнізм мы чуем . . . Заданьням нашага слоўніка, апрача пазнаньня, ёсьць яшчэ й апрацаваньне нашае мовы, выявіць яе, як мову беларускую, гадзячую ня толькі да пісаньня вершаў і штадзеннага ўжытку, але й да выказаньня ёю найглыбшых навуковых праўдаў, найценшых адценьняў нашае думкі".

Тое, што пісаў С. Некрашэвіч праз словы, датыкаецца й да гукаў і хормаў як морфолёгічных, так і сынтаксычных.

Літаратары вялікалітоўскія прыходзілі да вялікалітоўскае літаратуры ад мовы расійскае, каторае былі навучыўшыся ў расійскіх школах. Яны зналі мову расійскую болей за сваю: сваю зналі толькі, колькі маглі навучыцца, звычайна недаволі, ад сваіх бацькоў. Яны народнае мовы вялікалітоўскае не вызукалі. Адзіны Гарэцкі вызукаў, і той наракаў, як гэта цяжка рабіць „ня маючы адукацы філёлёгічнае, дзеля якой у Беларусі аджа ўнівэрсытэту няма" (зь перадмовы да першага выданьня „Маскоўска-беларускага слоўніка"). У 20-ых гадох ужо быў унівэрсытэт у БССР, і нашы людзі там сталі на правільную дарогу ў справах роднае мовы, але што маглі зрабіць за колькі год такое-сякое свабоды ў галіне культуры.

Затым нашы літаратары, адныя мала, другія, прынамся, недаволі зналі народную мову вялікалітоўскую, яе нарэччы а дзялекты.

Яны ня ўнесьлі да сваіх твораў шмат слоўнікавых і іншых асаблівасьцяў мовы вялікалітоўскае. Затым казаць, як гэта вынікае зь лісту К., што імі ўсё й добра зроблена, і застаецца толькі дзяржацца таго, значыла б зачыняць вочы на праўду і чыста іґнараваць патрэбу скарыстаньня з усёга багацьця мовы народнае.

Але дыкжэ супроці гэтага груба, як маскоўскі „наставник", выступае К. Ён кажа: „Гэтаж нейкі жаргон з глухіх вёсак". У гэных клясычных творах няма „жаргону" з глухіх вёсак або з Польшчы".

Мова літаратурная, як сусім аднолькавая мова ўсіх людзёў данага народу, патрэбная дзеля лягчэйшага паразуменьня, каб ня трэ' было ўсім вызукáць кажнае гаворкі. Яна вытвараецца зь дзялектаў народнае мовы данага народу. Затым народы, маючы сваю мову літаратурную, ані ня грэбуюць дзялектамі свае мовы народнае. Усё, чаго не стаець у іх мове літаратурнай, яны бяруць зь дзялектаў а гаворак свае мовы народнае, адныя, малодшыя, болей, другія, старшыя, меней. Гэтак ё ў вусіх мовах літаратурных. І толькі, калі няма з чаго браць, тады твораць новыя словы подле прáваў свае мовы, або, калі й гэта немагчыма, пераймаюць словы чужыя. Надабе дадаць, што ніколі сьведама не пераймаюць чужых гукавых, хармальных і сынтаксычных асаблівасьцяў, бо такое перайманьне нясець загубу мове.

Калі мова паняволенага народу падпадае пад уплыў мовы свайго панявольніка, то гэта наўперад і найболей бывае ў людзёў, што найчасьцей стыкаюцца зь людзьмі пануючага народу, у мясцовасьцях, сумежных із зямлёю пануючага народу, таксама там, ідзе ўрады ягоныя й густая сетка школ ягоных, асабліва ж у людзёў болей залежных ад адміністрацы панявольніка. Затым, хочучы пазнаць мову паняволенага народу, стараюцца вызукаць яе ў месцах дальшых ад чужога ўплыву. Перад першаю сьветнаю вайною Расійская Акадэма Навук радзіла ў сваей „Праграмме" да запісу асаблівасьцяў беларускае мовы запісаваць яе асаблівасьці ў такіх месцах, — зн. дальшых ад чужога ўплыву, і ад людзёў, менш падпалых пад чужы ўплыў. А вадказе на „Праграмму" надабе было ня толькі падаць месца кажнага запісу, але й як далёка яно ад места й чыгункавае станцы, а таксама век і стан таго, у якога асаблівасьць чута. Рабілі гэта з мэтамі толькі навуковымі, а не, каб прыяць нашай мове.

Але тыя, што імкнуцца толькі зьнішчыць нашу мову, ганяць чыстыя жаролы яе, вольныя або вальнейшыя ад чужога ўплыву. Гэтак робяць расійскія шовіністычныя камуністыя ад 30-ых год. пашыраючы заразом паймо „цемных глухіх вёсак" на ўсю на-

родную мову вялікалітоўскую. Яны пастараліся адгарадзіць вялікалітоўскую кніжную мову ад яе народнага жарала, сілком урынаючы нам сваю русыфікачную нарматыўную граматыку нашае мовы, адлі й такі ж слоўнік. Заразом вымагалі, каб ўсё патрэбнае й непатрэбнае берці з мовы расійскае.*)

Што мова вялікалітоўская найлепей захавалася ў мясцовасьцях дальшых ад чужога ўплыву, або, як Качанскі кажа, „у глухіх вёсках", ён ведае, бо ў разгляданым лісьце сваім даводзе сваё знацьцё мовы вялікалітоўскае меж іншага тым, што да 20-ых год ён „жыў у глухім беларускім мястэчку Лагоўску (Лягойску?) на Барысаўшчыне". Ён няўпрыцям сабе прамовіўся й запярачыў сабе. Ён, адылі, сабе толькі гэта ведае, але хоча, каб нашыя людзі думалі, што народная мова іхная — жаргон, каторага надабе сьцерагчыся. Гэтым ён сусім згаджаецца з расійскімі шовіністычнымі камуністымі. Каб жа аніякае розьніцы ад іх ня мець, ён дадаў: „або Польшчы". Дыкжэ тых жа 30-ых год расійскія чарнасоценныя камуністыя блізу ўсё ў мове вялікалітоўскай, чаго ня было ў расійскай, звалі „польскім", дарма што ў мове польскай таго няма. Гэтым Качанскі, як кажуць, „і бубкі пабраў" у сваей згоднасьці з расійскімі чарнасоценнымі камуністымі ўзглядам Вялікаліцьвіноў. Ня мае значаньне, што, хіба, К. не камуністы, бо не затым так нягодна ставяцца да нас расійск. камуністыя, што яны камуністыя, а затым, што, будучы камуністымі, яны заразом — расійскія чарнасоценцы.

Качанскі ўважаў за патрэбнае сваё знацьцё вялікалітоўскае мовы даводзіць сваім жыцьцяпісам. Затым і я не магу абмінуць жыцьцяпісу ягонага. Ён скончыў вучыцельскі сэмінар, каторы із сваёю бурсаю быў школаю да ўзгадаваньня нашае моладзежы за расійскіх янычараў. У сваёй масе выходзілі зь яе вучыцелі русыфікатарамі. Праўда, пасьлей яны, — таксама ў сваёй масе, — улучыліся да руху вялікалітоўскага, бо былі надта блізка да карэньня народнага: бацькі іхныя звычайна ня зналі іншае мовы, апрача вялікалітоўскае. Мала было такіх, як Касьцянцін Міцкевіч або Язэп Лёсік, што не паддаліся янычарскаму ўзгадаваньню. Нішто ня сьветча, што й Качанскі не паддаўся гэнаму ўзгадаваньню, як і тога ня сьветча, што пасьлей ён ад яго вывальніўся. Ня

*) У якіх памерах і зь якім жудасным тэрорам гэта праводзілася, дый у сваёй аснове не перастала праводзіцца дагэтуль, гл. Я. Станкевіч: Моўная палітыка бальшавікоў у Беларускай ССР. (Беларускі зборнік, кн. 2, у Мюнхене, 1955, б. 44-110).

было чуваць празь якую-лень яго працу вялікалітоўскую ў БССР 20-ых год.

Пазваўшы, 1943 г., Качанскага да Менску за дырэктара тэатру, ня цешыліся з гэтага, бо ён прыехаў з маскоўскімі тэндэнцамі сваімі.

У табарах Д.П. ў Нямеччыне Качанскі паказаў добра, які ён. Ведама, што ён быў заўсёды з Маскалямі, а да Вялікаліцьвіноў ставіўся варожа. У сьпярэчках Вялікаліцьвіноў з Маскалямі заўсёды дзяржаў старану Маскалёў. Ніколі ён не праявіў зычаньня належыць да вялікалітоўскага нацанальнага груду. Сп. В. Наддзьвінскі ў варт. „22 гады таму", зьмешчаным у „Беларусе" № 163 зь лістападу 1970 г., апісаў як нягодна ставіліся Расійцы да Вялікаліцьвіноў у табару Люттэнзэе ў Нямеччыне. Ведама ад іншых, што сярод Расійцаў у гэным табару быў Качанскі, і таксама нягодна ставіўся да Вялікаліцьвіноў. Ён, як і Расійцы, быў супроці тога, каб Вялікаліцьвіны ўсьцілі сваёю адправаю Слуцкае паўстаньне. Быў і супроці помніка на чэсьць гэроеў Слуцкага паўстаньня. Як ураднікі IРО былі перакінуўшы колькі сот Вялікаліцьвіноў да гэнага расійскага табару, дык зараз Расійцы зладзілі вечар, каб заімпанаваць Вялікаліцьвіном сваёю сілаю, бо асьвятчалі „сотрём в порох вас". На „вечару" ўзьвялічалі жывых і мертвых „превосходительств", у тым ліку й Мураўёва вешаньніка. На „вечару" нічагусенькі вялікалітоўскага ня было, дарма што (ці дыкжэ затым), што дырыґентам „вечару" быў Качанскі. У канцы вечару дырыґент Качанскі, на зьдзек із Вялікаліцьвіноў абясьціў: „Теперь прапоём **национальную** белорусскую песьню „Свиньи в репе". Нічога не зьмянілася ад тога, што, пераехаўшы да табару ў Міхельсдорфе, К. за якісь час прыехаў да Люттэнзэе з тэатральным грудам згуляць „Раськіданае гняздо"; бо ня з ідэйных мотываў ён гэта зрабіў, але зь іншых меркаваньняў.

Не зьмяніўся Качанскі й прыехаўшы да Амэрыкі. Як солісты Пец. Марыінскага тэатру можа ён напяяў на кружэлкі песьні вялікалітоўскія? Не! Арганізаваў хор? Не! Іншыя, зь меншаю прыгатоваю арганізавалі. Празь яго працу вялікалітоўскую, належаньне да арганізацыяў, цэркваў вялікалітоўскіх, памогу на культурную працу вялікалітоўскую ня чуваць... Як пяяў у СССР Расійцам, так пяець ім і тут. А навучаць (рас. „наставлять") Беларусаў ён хоча.

Тое, што ён у сваім лісьце паставіў Багдановіча ў ліку першых поэтаў з добраю моваю, паказуе, што Качанскі мала знае мову нашае літаратуры. Ён проста паставіў на першым месцу

найвыдатнейшых „нашаніўскіх" поэтаў, думаючы, што й мова ўсіх іх найлепшая. Не сумляючыся, можна сказаць, што ня знае Качанскі мовы твораў Купалавых і Коласавых, каторых мову хвале, бо вось, ён надта гане „цямкі", а прымеж тога ў Коласа ё „цямкі": „Ты, відаць, хлапчына цямкі". Сымон Музыка, у Менску, 1925, б. 182. Ня знае ён, відаць, і мовы свайго Барысаўскага пав. Відаць гэта з тога, што ганенае ім „цяміць" і інш. ё ў „Краёвым слоўніку Лагойшчыны" А. Варлыгі: **цяміць** — разумець. Я ўсё цямлю, што ты кажаш. Ягоная цямлівасьць вызваліла яго ад няшчасьця.

Мова лісту К. таксама сьветча праз яго недастатнае знацьцё мовы вялікалітоўскае, напісаны ён не літаратурнаю ані чыстаю моваю вялікалітоўскаю. Гэта можна давесьці. Каб не займаць дзеля гэтага месца ў часапісе, адцемлю толькі два словы — „шматпаважаны" й „**Гаспадару** Маркоўскі". „Шматпаважаны" — даслоўны пераклад рас. „многоуважаемый". Калі каму, хто гўкае й піша заўсёды парасійску, а да мовы вялікалітоўскае ня прывыкшы, давядзецца напісаць ліст павялікалітоўску, то ён звычайна напіша „шматпаважаны". Вялікаліцьвін ня скажа: я цябе (яго, іх) шмат паважаю ,але: вельмі (або дужа, надта) паважаю.

А „гаспадар" слова вельмі добрае, але як назоў і ветлае зьвярненьне да собсьніка ралейнае гаспадаркі. Даўней нашы прашчуры, а за імі й іншыя (на'т дагэтуль) гаспадаром звалі асобу, што стаяла на чале незалежнага нашага гаспадарства, зн. ў такім значаньню, як у іншых народаў цэсар, кароль, цар. У вусіх іншых прылучаёх у гісторы народу нашага, як ветлы назоў і такое ж зьвярненьне, ужывалі „спадар", пакуль у „вышшых" станох гэтае слова ня было выцісьнена прынесеным „пан". Але ў народнай масе, у творах ейных „спадар" ужывалі дагэтуль. Цяпер адноўлена агульнае ўжываньне слова „спадар". Качанскі, ужываючы „Гаспадару" зам. „Спадáру" праводзе тэндэнцу, чужую нашай мове.

Я. Станкевіч

ВАСТРАВОК ЦІ БАЛОТА.

Сп. В. В. Васілеўскі ў нумары 81 Сяўбіта выступае з радам прапановаў. Шкада што яны не дастаткова, паглыбленыя, але ўсёж некаторыя выказываньні дастаткова цікавыя і заслугоўваюць, каб ім прысьвщціць трохі часу.

Вельмі цэнным ёсьць тое, што сп. Васілеўскі (сябра Рады БНР)

адкрыта прызнае, што гэтак званая Рада БНР — гэта сяброўскае згуртаваньне. З цьверджаньнем сп. Васілеўскага нельга не згадзіцца, але нажаль да гэтага часу многія сябры „Рады" з маніяцкай упорыстасьцяй, насупроць фактаў якія гэтаму запярэчываюць цьвердзілі, што Рада БНР гэта дзяржаўнае прадстаўніцтва. Між іншым пры гэтай нагодзе трэба сказаць, што зачыняньне вачэй на факты і бязупыннае падчырківаньне сваёй вернасьці не ідэям а, асобам ці арганізацыям добра характэрызуе прымітыўны сьветапагляд многіх радных. Згадзіўшыся у адным пункце са сп. Васілеўскім бадай што болей з нічым згадзіцца нельга.

Нельга ў паасобнасьці згадзіцца з рэцэптамі сп. Васілеўскага адносна перабудовы сяброўскага згуртаваньня у палітычную арганізацыю тыпу дзяржаўнага прадстаўніцтва, бо па першае існуюць сумлівы ці людзі вярбаваныя ў арганізацыю тыпу сяброўскага згуртаваньня маюць кваліфікацыі да належаньня да арганізацыі тыпу палітычнага прадстаўніцтва. Па другое, калі нехта хоча каб ягоныя прэтэнзіі іншыя трактавалі паважна, дык у першую чаргу сам павінен адносіцца паважна да сваіх прэтэнзіяў, а было-б сьмешна спадзявацца, што нехта можа паважна трактаваць нейкую арганізацыю з прэтэнзіямі на дзяржаўнае прадстаўніцтва са сьведамасьцяй, што даная прэтэнсіяльная арганізацыя складаецца з грамадзянаў дзясятка рожных дзяржаваў — складаецца з амэрыканцаў беларускага паходжаньня, ангельцаў беларускага паходжаньня, французаў, немцаў і іншых усіх з дадаткам беларускага паходжаньня. Каб нехта аказаўся-б у Нігэрыі, дык быў бы нігэрійцам ці проста нэграм беларускага паходжаньня. Так спадары у паважныя гульні трэба гуляць паважна.

Яшчэ паміж іншым. Я ня думаю, каб шансы Чэхаславаччыны на незалежнае існаваньне былі горшымі ад Польшчы, хаця Чэхаславаччына ня мае ніводнага эгзільнага ураду, а Польшча прынамсі два.

С. Васілеўскі піша, што радным (у новай Радзе) мае быць той, хто прызнае 25 Сакавіка, але што ня ўсе такія ёсьць у Радзе. Я бы пачаў з іншага канца. Больш правільней было-б прыняць, што такіх асобаў, што прызнаюць 25 Сакавіка ў Радзе наагул няма (трэба даць у гэтым месцы скідку на тых, хто наагул не разумеюць таго якія абавязкі накладае факт прызнаваньня 25 Сакавіка і такіх у Радзе есьць многа). Сьвяткаваць раз у год гадавіну абвешчаньня незалежнасьці гэта ня тое самое, што прызнаваць 25 Сакавіка. Больш важным ёсьць ня тое хто сьвяткуе 25 Сакавіка, а тое хто чым займаецца у будзённыя дні, а сучасная Рада вызнае

непрэдрэшэнства, якое нельга пагадзіць ня толькі з незалежнасьцяй, але нават з маленькай аўтаноміяй.

Што сучасная Рада вызнае непрэдрэшэнскую ідэалегію, дык гэта-ж хіба сумлівай не выклікае і калі нехта мае ахвоту гэтаму факту запярэчыць, дык павінен сказаць, у якім моманце Рада перастала быць непрэдрэшэнскай і ў выніку якіх працэсаў перастала быць.

Застаецца фактам, што прадстаўнік амэрыканскай арганізацыі асьветчыў на публічным сходзе, што супрацоўнічае з Радай БНР і „с господином Абрамчиком" на прынцыпах поўнага непрэдрэшэнства і што кожны хто непагаджаецца з прынцыпам непрэдрэшэнства гэта экстрэміст.

Прысутныя пры гэтым „дзячы" Рады старанна прааплёдысмэнтавалі гэтае асьветчаньне, гэтаму не запярэчылі, як не запярэчылі і ніколі пазьней. Прэса „Рады" ніколі гэтай праблемай не займалася, бо не хацела бараніць непрэдрэшэнства, ня хочучы яўна кампрамітавацца, а выступіць супроць непрэдрэшэнства, ня хочучы наражацца на канфліыт з тымі хто відаць маюць нейкі уплыў на ідэалегію дзеячоў Рады.

Сказанае у поўнай меры адносіцца да галавароў Рады, якіх ёсьць з дзясятак, а большасьць Рады на сёньня — гэта асобы прызвычаеныя, каб за іх думалі іхныя правадары, а праўдападобна самыя і нязьдольныя да думаньня.

Цікава, што сп. Васілеўскі хаця выцягнуў падзеі з 1925 году, ня лічыць патрэбным прысьвяціць увагі падзеям не так далёка адлеглым у часе. Пра падобны падыход да праблемаў пісьменьнік К. Толстой напісаў:

„Ходить бывает скользко по камешкам інным.
О том что к нам есть ближе, мы лучше умолчим".

Мне здаецца, што зусім неправільны падзел на нацыяналістаў і зарубежнікаў. Падзел гэты меў сваё апраўданьне ў мінулым, але сягоньня зарубежнікі (Астроўскага) засталіся, але побач зь імі выкрысталізавалася іншая зарубежніцкая група — зарубежнікаў Абрамчыка. Такім чынам сягоньня маем дзьве ваюючыя групы, які амаль зусім ня розьняцца у аснаўных праблемах, розняцца толькі у нязначных дэталях і ў ступені зарубежніцтва.

Зарубежнікі Абрамчыка годзяцца з прынцыпам непрэдрэшэнства, гэта значыць годзяцца на тое, каб будучыня Беларусі вырашалася расейскім Учредительным Собранием — значыць гэта зарубежнікі татальныя. Зарубежнікі Астроўскага лічаць, што беларуская царква ня можа быць самастойнай і павінна кіравацца ці

то расейцамі, ці то грэкамі ці абы хоць кім, абы не самымі беларусамі. Прыкрываецца гэта ўсё канонамі і сягоньня у нас надпрадукцыя кананістаў, бо сягоньня нават тыя, што распісывацца навучыліся перад выездам у Амэрыку, выступаюць як спэцыялісты ад кананічнага права. Каб аднак задаволіць і пажаданьні існуючай сярод зарубежнікаў меншасьці — тых што ўсёж нязгодныя з гэтай канцэпцыяй падпарадкаваньня беларускіх прыходаў чужынцам (трэба сказаць вельмі паціху нязгодныя), дык час ад часу на сходах выносяцца пажаданьні і абяцаньні зрабіць лепшую аўтакефалію ад існуючай, хаця самы тыя што абяцаюць гэта зрабіць, добра ведаюць, што дзеля палітычнага заангажаваньня усіх цэркваў гэта на сёньня ёсьць немагчымым. У выконываньні гэтых абяцяньняў амаль кожны год навязываецца кантакт з епіскапамі Расейскай Зарубежнай Царквы з просьбай узяць пад бацькаўскую апеку. Мне здаецца, што лепш быць сіратою, чым быць пад бацькаўскай апекай епіскапа Апанаса з Расейскай Зарубежнай Царквы.

Фармальна непрэдрэшэнцамі зьяўляюцца толькі зарубежнікі Абрамчыка, але гэта толькі фармальна, бо і зарубежнікі Астроўскага прымалі ўдзел у спаборніцтве, якое дало пераможцам пару пасадаў і абавязак прынамсі не выступаць супроць непрэдрэшэнства. Зарубежнікі Астроўскага толькі тады пачалі выступаць супроць непрэдрэшэнства, калі выясьнілася, што яны спаборніцтва прайгралі.

Можа паўстаць пытаньне чаму гэтыя дзьве так бязідэёва блізкія групоўкі вядуць паміж сабою вайну.

Як падае І. Свіфт, Гулівэр падчас аднаго са сваіх падарожжаў быў трапіўшы ў краіну дзе былі дзьве партыі: адна партыя лічыла, што ядучы яйкі трэба іх разьбіваць із тупога канца, а другая партыя была ня менш упорыстая ў сваім пераконаньні, што есьці яйкі абавязкова трэба з вострага канца, а кожны хто рабіць інакш — гэта вораг дзяржавы.

Была-бы ахвота дзяліцца, а прычыну заўсёды можна знайсьці: знайшлі прычыны і нашыя зарубежнікі дзьвох назоваў.

Праўдападобна робіцца гэта дзеля таго каб людзі ня мелі сутычнасьці адны з другімі і праз эвэнтуальныя дыскусыі дайшлі да нейкага супольнага выснаву, што яйкі можна есьці абы з якой стараны.

Сярод Беларусоў сягоньня існуе некалькі бязсілаў — вялікшыя гэта Рады Астроўскага і Абрамчыка не цалком яшчэ самаазначаная група Мерляка, трэцяя бязсіла найканадзейшага Хмары у Торонто, ды даволі значная колькасьць незарганізаваных нацыя-

налістаў. Аб'яднаць дзьве вялікшыя бязсілы ў адну немагчыма. Базай для такога аб'еднаньня ня можа быць ані двойчы скампрамітаваная Рада БНР, ані Рада БЦР, якая хоць маладзейшая але, пасьпела скампраміткавацца вельмі хутка пасьля свайго паўстаньня.

Наагул мне здаецца ня трэба сабе рабіць фэтышоў — бажкоў, ані з мандату II Кангрэсу, які дарэчы не упаважняў зарубежнікаў Астроўскага да падпарадкаваньня, ані расейцам, ані грэкам, ані са славутага тэстамэнту, які дарэчы прасіў толькі заапекавацца архівам БНР, а не перадаваў нікому прэзыдэнскага становішча, да тагож гэтая просьба была скіраваная да дзьвух асобаў з роўнымі правамі. Трэба глядзець не на мандаты і тэстамэнты, а на тое чым даная мандатная ці тэстамэнтовая ґрупа займаецца. Ніякі мандат ані тэстамэнт не упаважняў іхных прыхільнікаў да шкоднай дзейнасьці. Да рэчы у праве існуе прынцып, што ніхто ня можа перадаць іншаму больш правоў, чым мае сам — з гэтага вынікае, што тэстамэнтны наступнік мае права і абавязак запекавацца архівам. На становішча архіварыюса наступнік бязумоўна надаецца, але да правадырства у рэлігійна падзеленым грамадзтве не, бо ёсьць прыхільнікам аб'еднаньня праз падпарадкаваньне большасьці меншасьці.

Такім чынам, калі нешта новае тварыць, а існаваньне агульна беларускага прадстаўніцтва ёсьць вельмі патрэбнае, дык трэба знайсьці нейкую супольную плятформу. Плятформу ня толькі палітычную, але у першую чаргу этычную. Перад тым як займацца палітычнымі паглядамі трэба спачатку пагадзіцца на тое, што ёсьць дабро, а што зло у грамадзкіх суадносінах, бо грамадзкае хуліганства што раз больш пашыраецца і знаходзіць што раз больш здольных вучняў. Прыкладна варта былоб выясніць ці рэвізыйная камісыя можа вызначацца асобай, якая мае быць рэвідаванай? Ці царкоўныя гіерархі могуць дамагацца ад вернікаў падпарадкаваньня ў палітычных справах? Ці большасьць мае права прысабечываць сабе маемасьць меншасьці? Ці дапушчальныя выбарныя надужыцьці? Як глядзець на фольксдойчаў, фольксайрышаў і іншых фольксаў? Такіх пытаньняў можна паставіць многа і на кожнае з іх павінен быць адказ і павінны быць выцягнутыя высновы. Скончыўшы з гэтым можна пачынаць будаваць палітычную плятформу — пэўна што застанецца вельмі мала, але-ж лепш будаваць на маленькім востраўку, чым на вялікім балоце. Як вам здаецца?

Галяк

лемантар, найпершая да навукі чытаньня кніжка, у каторай вучэньне пачынаецца з гукаў і літараў — primer, азбука, букварь. Слова можна падзяліць на **склады** — syllables слоги. На адным із складоў бывае **націск** — accent ударение.

славатвор — formation of words словообразование. У словах бываюць карэнь, нарасьцень, канчатак і прыростак.

канчатак, тая часьць слова, што мяняецца пры адмяняньню яго (сялц-о, ля сялц-а, у сялц-у) — ending окончание. Калі адыймем ад слова канчатак, то застанецца аснова (сялц) — stem основа.

карэнь, маючае асноўнае значаньне часьць у сваіх (блізкіх) асновах (сад, сад-ок, сад-овы, сад-авіна, сад-аўнічы)—root корень.

нарасьцень, часьць слова, што памеж караня й канчатку (сад-ов-ы, сад-**авін**-а, сад-**аўніч**-ы) — suffix суффикс.

прыростак, часьць слова, што бывае перад каранём (**пры**-сад-а, **на**-рог) — prefix префикс, прыставка.

Гэтта прывяду колькі найпатрабнейшых слоў.

абароньнік — defender защитник.

абачлівасьць — well-wishing благожелательность, внимание. Ён ізь нікога не насьміяўся, ані ўкрыўдзіў каго — вялікую меў абачлівасьць і бядзе чужой упару памагчы заўсёды ўмеў. Дудзіцкі (Бацькаўшчына, № 376-377).

абачнасьць — attention, consideration снисходительность, внимание (Шсл.; Заўшыцы Сц.). Хай мае пярэйдзе: некаліся чалавек будзе мець абачнасьць і на мяне (Ст.) — будет иметь ввиду, уважит, окажет внимание.

абязу́рнік — scamp шалун, озорник. Ксл. Андрэй вялікі абязурнік. Сянно (Ксл.).

абярэмак -мка — armfull ноша, сколько можно взять, обхватить руками. Нсл. 346, охапка. Абярэмак сена, дроў. Нсл. Таго ж значаньне **бярэма.**

абдзёрка — flour without bran мука со снятой на мельнице шелухой. Юрсл., Ксл. Змалоў абдзёркі пудоў шэсьць. Юрсл.

абіраньні́к, абіраньніца — voter, elector, woman voter выборщик -ица. Гсл.

абклада́нік — sandwich бутерброд.

аблога — siege осада. Ё й іншыя значаньні слова „аблога".

аблогам ляжаць — to be seriously ill, быть тяжело больну. Жонка аблагам ляжала. Міх.

абложны (праз хваробу) — 1. chronic, confining to bed (illness) заставляющий долго, не вставая, лежать в постели. Нсл. 348. У яго абложная хвароба, няборзда ачуняе. Нсл. — 2. (праз дождж) — protracted, затягивающийся на долгое время. Дсл., затяжной (дождь). Пайшоў абложны дождж. Дсл.

Ня ўсі значаньні слоў падаюцца тут, але толькі патрабнейшыя ў вумовах эмігранцкіх. Звычайна ля кажнага слова паказана месца запісу; калі слова запісана ў малой мясцовасьці (сяле, местачку), тады звычайна падаецца й павет або раён тае мясцовасьці. Калі слова выпісана з кнігі і пад., тады ў дужках падаецца з чаго выпісана. Гэта, казаў той, мэтрыка слоў, падаецца скарачэньнямі. Дагэтуль ужыты наступныя скарачэньні:

Гсл. — М. Гарэцкі: Невялічкі Беларуска-Маскоўскі слоўнік, выд. 2-ое, у Вільні 1921 г.

Дсл. — В. Добровольский: Смоленский областной словарь, у Смаленску 1914 г.

Ксл. — М. Касьпяровіч: Віцебскі краёвы слоўнік.

Міх. — сяло Міхалкавічы Лагойскага павету.

Нсл. — Беларускі слоўнік І. Насовіча.

Ст. — Сяло Старына Ігуменскага пав., словы выпісаны із слоўніка М. Шатэрніка.

Сц. — Слуцкі павет.

Шсл. — М. Шатэрнік: Краёвы слоўнік Чэрвеншчыны, у Менску 1929.

Юрсл. — Г. Юрчанка: Дыялектны слоўнік (з гаворак Імсьціслаўшчыны), у Менску 1966 г.

Ведама, словаў ужываюць ня толькі ў месцу іх запісу, але шырэй, звычайна па ўсім краю.

(Працяг будзе)

АБЕСТКА.

Радактар: Dr. P. Markouski Editor
Адрыс: 204 State Highway, 18
East Brunswick, N. J. 08816 USA

Цана 50 ц. Price 50 ¢